

KONFÜÇYÜS ve KONFÜÇYÜŞÇÜLÜK

*Ahmet GÜÇ**

ÖZET

Konfüçyüs (M.Ö. 551-479), Çinlilerin başlıca dini olan Konfüçyüsçülüğün kurucusudur. O kendisinin, eski bilgelerin hikmetli sözlerini tekrarlamak suretiyle, barış ve iyi idareye katkıda bulunma misyonuna sahip olduğuna inanmıştır. Fakat onun, yönetimle ilgili düşünceleri yönetici prensleri fazla cezbetmemiştir. Böylece o, kendisini araştırma ve eğitime vermiştir. Konfüçyüsçülük, Çin Klasiklerine dayandırılan ve Konfüçyüs'ün ismiyle ilişkilendirilen -dinî ve ahlâkî, sosyal, politik ve ekonomik- inanç ve uygulamalar bütünüdür.

SUMMARY

Confucius and Confucianism

Confucius (M.Ö. 551-479), is the founder of Confucianism, the principal religion of the Chinese. He believed that he had mission to bring peace and good government by reaffirming the virtues of ancient sages. But his ideals of government had little appeal to the reigning princes. So he gave himself up to study and teaching. Confucianism is the name given to the body of beliefs and practices –religious and ethical, social, political and economic- that are based on the Chinese Classics and are associated with the name of Confucius.

* Doç. Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı

GİRİŞ

Konfüçyüsçülük, Çin klasiklerine dayandırılan ve Çin'in büyük bilgin ve filozoflarından olan Konfüçyüs'ün adına izafe edilen dinî, ahlâkî, sosyal, politik ve ekonomik konularla ilgili inanç ve uygulamalar bütünüdür. Çin'in yerli ve millî dinlerinden biridir¹. İsmi Konfüçyüs'ten almış olan Konfüçyüsçülük, "daha önceki dönemlerden beri Çin'de var olan tabii dinin üzerine perçinlenmiş olan bir ahlâk sistemi" olarak da tanımlanmıştır². Konfüçyüsçülük Çin'de Ju Chiao (Bilginlerin Öğretisi) ve K'ung Chiao (Konfüçyüs'ün Öğretisi) diye adlandırılmıştır. Konfüçyüsçülüğün kökleri Konfüçyüs'ten daha öncesine, "Ju" diye bilinen bir bilgin sınıfının öğretilerine kadar gider. Bu sınıf eski Çin'de, Gök'e ve Yer'e kurban ve duaların sunulduğu, yani tabiat tanrılarına ve ata ruhlarına ziyafetlerin verildiği resmî bir kültürün dinî âyin ve törenlerinde görev alan uzman kişilerdi³. Konfüçyüsçülük'te kutsal metinler, tanrı inancı, ibadet, ahlâkî prensipler ve felsefî sistem gibi hususlara geçmeden önce, Konfüçyüs'ün hayatı hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

A. HAYATI

Konfüçyüs, Çin'de şimdiki Şantung'un bir bölümü olan Lu eyaletinin Tsou şehrinde, M.Ö. 551'de dünyaya gelmiştir. Ona verilen Konfüçyüs ismi, K'ung Fu-tzu'nun (Üstad veya Filozof Kung) latincesidir. Çince ismi K'ung Ch'iu olup kendisine Chung Ni ünvanıyla hitap edilmiştir. Üç yaşında babasını kaybetmiş ve hayatı yoksulluklar içinde geçmiştir. Öğrenmeye olan sevgi ve merakı sebebiyle 15 yaşından itibaren kendisini ilme vermiştir. 19 yaşından itibaren bir okul açmış ve öğrenci yetiştirmeye başlamıştır. Onun metodu yeni görüşler ortaya koymak değil, sadece eskilerin hikmetli sözlerini aktarmaktır. Konfüçyüs'ün Yin Krallık Âilesine mensup olduğu söylenirse de, ataları ve ailesi hakkındaki bilgiler daha sonraki kaynaklara ait olup güvenilir bulunmamaktadır. Lu'da belirli aralıklarla küçük memuriyetlerde bulunmuştur. 50 yaşında kendisine devlet şurasında görev verilmiştir. Fakat onun adalet bakanı olarak görev yaptığı yolundaki rivayetlere pek de itibar edilmemektedir. Politik başarıya olan düşkünlüğünden dolayı o, eski bilgelerin faziletlerini yeni nesillere aktarmak suretiyle, kendisinin barış ve iyi idareye sebep olma misyonuna sahip

¹ Pike, E. Royston , Encyclopedia of Religion and Religions (ERR), Great Britain 1951, s. 107.

² Barton, George A., "Religions of China", A Dictionary of Religion and Ethics (DRE), ed. Shailer Mathews- Gerald, Birney Smith, USA 1921, s. 83.

³ Brandon, S. G. F., A Dictionary of Comparative Religion (DCR), London 1970, s. 204.

olduğuna inanıyordu⁴. Amacı, geçmişin faziletli idarecilerinin Çin’e barış ve huzuru nasıl getirdiklerini gstermekti⁵. Bu sebeple kendisini tanıtma ve ülke yönetimi ile ilgili düşüncelerini pratiğe dönüştürme arzusu onu, 13 yıl Lu dışında dolaşmaya ve düşüncelerini anlatmaya sevk etmiştir. Bu amaçla Wei, Ch’en ve Sung gibi şehirlerde saraydan saraya dolaşmış; fakat o dönemin idarecilerini, kendi tavsiyelerine uyma konusunda isteksiz bulmuş ve 483’te Lu’ya geri dnmştir. Mizaç olarak politik entrikalara alışık olmadığından ve dolayısıyla politik bir kariyer elde etmeye de müsait bulunmadığından, ömrünün geri kalan kısmını ve bütün enerjisini araştırmaya hasretmiştir. Onun eğitimdeki amacı, zamanının insanlarına geçmişin iyi bir yorumunu yapmaktı.

Konfcys bir eğitimci olarak son derece başarılıydı. Gençleri politik görevlere hazırlıyordu. Aynı zamanda onun müritleri durumunda olan öğrencileri de ona sevgi, sadakat ve samimiyetle bağlıydı. Ayrıca o, öğrencilerini edebiyat, tarih, felsefe ve ahlâk eğitimi almaya teşvik ediyordu. M.Ö. 479’da vefat eden⁶ Konfcys, hayatını şöyle özetlemiştir: “15 yaşında kendimi öğrenmeye verdim. 30 yaşında irademe sahip olabildim. 40 yaşında şüphelerden uzaklaştım. 50 yaşında “Gök’n emrini” öğrendim. 60 yaşında seziş yoluyla her şeyi kavradım. 70 yaşında doğru olan şeylere zarar vermeden kalbimin isteklerini yerine getirebildim”⁷.

Konfcys’n gayesi ideal insanlardan meydana gelen ideal bir toplum oluştırmaktı. Ona göre ideal insan akıllı, cesur, kibar, müzik ve törenlere bağlı; hırslı olmayan mütevazı bir kimse, yani Chn-tzu’dur. Chn-tzu aynı zamanda asil olmayan, fakat kültürlü yetişen bir asilzde demektir. Chn-tzu, edebi manada “hükümdar oğlu” anlamına geliyor ve asaleti ifade ediyorsa da, Konfcys bu kelimeye kendine göre anlam vermiştir.

Konfcys’n tasarlamış olduğu ideal insan ve ideal toplum fikri onu, ideal bir hükümet düşüncesine sevk etmiştir. Çünkü zamanında iyi bir hükümet mevcut değildi, halk ıştırıp içindeydi. Onun idealindeki hükümet, bütün insanların fitraten iyi olduğunu kabul eden ve halkın güvenini kazanan bir hükümetti. Ona göre halkın güvenini kazanmayan bir hükümet uzun süre ayakta kalamazdı. Aynı zamanda, korku ile yönetilen devleti değil, hükümdarla tebaası arasında karşılıklı anlaşma bulunan ortak bir iradeyi savunmuştur. Bu noktada onun, modern demokrasi teorileriyle hem fikir

⁴ Haydon, A. Eustace, “Confucius” (K’ung Fu-Tse), DRE, 109.

⁵ Brandon, DCR, 204.

⁶ Konfcys, Konuşmalar (ev. Muhaddere N. zerdim), Ankara 1963, s. 23-24; Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ankara 1993, s. 60.

⁷ Konfcys, Konuşmalar, s. 12-13; Pound, Ezra, Konfcys (ev. Ahmet Yücel), İstanbul 1981, s. 192.

olduğu söylenmiştir. Ayrıca, ideal bir toplum kurmada, halkı esas almış ve onların yetiştirilmesini, refah ve saadete kavuşturulmasını istemiştir⁸.

Konfüçyüs'ün etkisi, öğrencisi Tseng-Tzu, erkek torunu Tzu-Ssu, en büyük takipçisi Mensiyüs ve Hsün-Tzu'un öğretileri sayesinde, ölümünden kısa süre sonra artmaya başlamıştır. Kısa ömürlü Ch'in hanedanlığı döneminde geçici bir unutulmuşluktan sonra o, Han hanedanlığı döneminde (M.Ö. 206-M.S.225) meşhur olmuş; ahlâkî ve politik etkileri de giderek artmaya başlamıştır. Hatta dönemde onu tanımlama teşebbüsleri bile olmuştur. Böylece, yeni bir din ortaya koymayı düşünmediği halde, Lu'nun prensi onun onuruna bir mabed inşa etmiş ve onun adına kurbanlar sunulmaya başlanmıştır. Bu durum, Konfüçyüsçülüğün bir din olarak başlangıcı sayılmıştır⁹.

Daha sonra Konfüçyüs'ün öğretileri, imparatorluk törenleri ve imparator tarafından Gök'e yapılan ibadetle irtibatlandırılmaya başlanmıştır. Çin yönetimine bağlı bütün bölgelerde Konfüçyüs'e de ibadet edilmesi emredilmiştir. Böylece Konfüçyüsçülük, Çin'in resmî ve millî dini haline getirilmiştir¹⁰. Konfüçyüsçülüğün millî din olarak kabul edilmesinde, imparatorun, kendisinin "Göğün Oğlu" olduğu şeklindeki tasavvurunu dinin merkezine daha fazla yerleştirmesi etkili olmuştur¹¹.

Han hanedanlığı döneminden itibaren, pek çok aile tarafından riayet edilen atalarla ilgili törenler bilgin sınıfının resmi kültü haline gelmiştir. Konfüçyüs'e ibadet de, atalara tapınmanın bir uzantısı, özel bir tatbik şekli olarak telakki edilmiştir. Çünkü başlangıçta Konfüçyüs'e kendi torunları tarafından, alışılmış olduğu şekilde tapınılmış; daha sonra Han hanedanları tarafından mezarı başında kurbanlar sunulmaya başlanmıştır. M.Ö 125'te ona, imparatorlara verilen şeref ve paye verilmiş; M.S.1'de Dük¹² adı verilmiş; 492'de kendisine, "Saygı değer Ni, iyi yetişmiş Bilge" ünvanıyla hitap edilmiştir. 609'da her eğitim yerinde onun adına bir mabed yapılması emredilmiş ve "En Büyük Muallim"; 659'da "K'ung, eski Muallim, gerçek Bilge" ünvanı verilmiş; 739'da Prens denilmiştir. İmparator Yuan Tsung (M.S.713-776), ona "İyi Yetişmiş Bilge Kral" ünvanını vermiştir. Cheng Tsung (1068-1086) onu, "imparator" ünvanına yükseltmiştir¹³. 1308'de "Kusursuz Büyük İnsan ve En Büyük Bilge" ünvanına layık görülmüştür. Nihayet 1906'da İmparatoriçe Dowager, Gök'e sunulan kurbanların

⁸ Brandon, DCR, 203-204.

⁹ Brown, David A., A Guide To Religions, s. 90; Schimmel, Annamarie, Dinler Tarihine Giriş, Ankara 1955, s. 21.

¹⁰ Mathews-Smith, DRE, 83-85; Schimmel, age, s. 20-21.

¹¹ Brown, age, s. 94.

¹² Pike, ERR, 108.

¹³ Barton, George A., "Religions of China", DRE, 83-84.

aynısının Konfüçyüs'e de sunulacağına dair ferman yayınlamıştır¹⁴. Konfüçyüs'ün adına mabedler inşa etme geleneği bu asrın başlarına kadar devam etmiştir. Ayrıca, 1912'ye kadar imparator onun şerefine, ilkbahar ve sonbaharda olmak üzere, yılda iki defa kurban sunmuştur¹⁵.

1382'den itibaren Konfüçyüs'ün heykel ve tasvirleri kaldırıldıktan sonra, onların yerini onun tabletleri almıştır. Onun tabletleri yanına, dört arkadaşının, yani Konfüçyüs'ün gözde talebesi Yen Hui, Mensiyüs, Yseng Ts'an ve Orta Yol Doktrinin yazarı Tzu Ssu'nun tabletleri de konmuştur¹⁶. Ayrıca mabedlerde Çin'in büyük bilgelerine de yer ayrılmıştır. İlkbahar ve sonbahar ortasında, Konfüçyüs adına yılda iki defa, bilim adamı ve öğrencilerle birlikte, her bölgeden sivil ve askeri görevlilerin katıldığı büyük festivaller düzenlenmiştir. Dini törenle yapılan müzik ve dans eşliğinde ona takdimeler sunulmuş, dualar yapılmıştır. Ayrıca dolunay ve hilalde olmak üzere ona, bir ayda iki defa takdimeler sunulmuştur¹⁷. Sunulan takdimeler arasında tütün, hububat, bir fincan şarap, öküz, koyun vb. hayvanlardan biri yer alırdı. Müzik başlar başlamaz Konfüçyüs'ün ruhunun oraya geleceğine inanılırdı.

Yaklaşık iki bin yıl boyunca Konfüçyüsçülük, Çin idaresinde teoride kaldığı, yani üstadın düstur ve düşüncelerine dayandığı sürece en üstün konumdaydı. Bununla birlikte Konfüçyüsçülük asla bir devlet dini, özel bir inanç haline gelememiş; bu konuda yapılan teşebbüsler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Fakat Konfüçyüsçülüğün Orta Yol Doktrini'nin, Yeni Çin'in pek çok düşüncesinde fark edilebileceği belirtilmiştir. Konfüçyüsçülüğün etkisi Çin'de, komünizm ihtilalinden sonra da devam etmiş, Çinlilerin hayat ve düşüncesi üzerinde en büyük etkiye sahip olmuştur. Nihayet 1934'te, Konfüçyüs'ün doğum günü olan 27 Ağustos, ulusal tatil günü olarak ilan edilmiştir¹⁸.

B. KUTSAL METİNLER

Konfüçyüs, görüş ve önerilerini dinleyecek idareciler bulamayınca kendisini, öğrencileri ile birlikte, daha önceki Çin filozof ve bilginlerinin yazılarını bir araya getirmeye, onları derlemeye ve gözden geçirmeye vermiştir. Ayrıca öğrencileri, daha sonra Konfüçyüs'ün konuşmalarını da bir araya getirmişlerdir. Onun amacı, geçmişin faziletli idarecilerinin Çin'de

¹⁴ Pike, ERR, 108-109; Barton, "Religions of China", DRE, 84.

¹⁵ Brandon, DCR, 204; Pike, ERR, 109; Brown, age, s. 90.

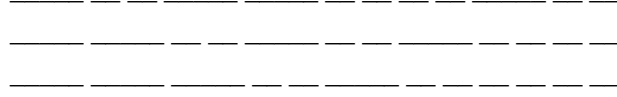
¹⁶ Pike, ERR, 108-109; Brandon, DCR, 204.

¹⁷ Brandon, DCR, 203-204.

¹⁸ Pike, ERR, 109; Brandon, DCR, 205.

barış ve huzuru nasıl sağladıklarını göstermekti¹⁹. Bunu gerçekleştirmek için de yönetimle ilgili bilgileri toplamış, sosyal hayat ve törenlerle ilgili hususları bir araya getirmiştir. Böylece yaşayan ahlâk ve geleneklerin devamını sağlamaya çalışmıştır. Konfüçyüs ve öğrencilerinin bu gayretleri sonucunda, “Beş Klasik (Wou King)” ve “Dört Kitap (Se Chou)” adı verilen ve Konfüçyüsçülüğün kutsal metinlerini oluşturan iki koleksiyon ortaya çıkmış olup mevcut şeklini Chu Hsi (1130-1200) yönetimindeki Sung hânedanlığı zamanında almıştır²⁰. Beş Klasiğin isim ve özellikleri şöyledir:

1. *Yi King (Değişiklikler Kitabı)*: Chou I diye de bilinir. Geleceğe dair olayları tahmin etmede yardımcı olabilecek eski bir kehanet el kitabıdır. O, eskiye ait bir seri eski şema ve daha sonra onlar üzerine yapılan yorumlardan ibarettir²¹. Metnin orijinal kısmının Konfüçyüs’ten daha önceye, Chou hanedanlığının ilk günlerine (M.Ö. 1000) ait olduğu söylenmiştir. Onun üzerinde yapılan yorumlar Konfüçyüs’e atfedilmektedir. Bazı bilim adamları da onun, M.Ö. üçüncü asrın ürünü olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat diğer pek çok eser gibi Yi King’in de uzun bir gelişim süreci sonunda mevcut şeklini almış olduğu bir gerçektir. İlk devrelerden beri hem Konfüçyanist hem de Taoist okul, onun kendi klasiklerinden olduğunu iddia etmişlerdir. Daha sonra belirli bir Budist grubu da ona başvurmuş, onu incelemiş ve üzerinde yorumlar yapmıştır. Yi King’in orijinal kısmı Pa Kua (Sekiz Trigram) adı verilen, aşağıdaki üç düz veya kesik sekiz çizgiden oluşturulmuştur.

Şemada görülen kesik çizgiler, dişi ya da pasif kozmik güç olan Yin’i; düz çizgiler ise, erkek ya da aktif kozmik güç olan Yang’ı temsil eder. Hepsi birlikte, Çin kozmolojisine göre evreni meydana getiren sekiz temel kurucuyu sembolize ederler. Bunlar: Gök, Yeryüzü, Ateş, Su, Rüzgar, Gök Gürültüsü, Tepeler ve Bataklıklar’dır. Bu çizgiler aynı zamanda ana yönleri, ahlâkî ve zihinsel vasıfları vs. de temsil ederler. Onların aynı zamanda evrenin sınırları hakkında birer ipucu ihtiva ettikleri düşünülmüş ve Çin’de kehanet ve fal bakma konusunda yoğun olarak kullanılmışlardır.

Bu sekiz Trigram, efsanevî Çin İmparatoru Fu Hsi’ye (M.Ö. 2582) atfedilmişse de, onların Chou Hanedanlığı döneminde, öncelikle gâipten haber alma düşüncesiyle icat edildikleri söylenmektedir. Bu sekiz Trigram’ı

¹⁹ Haydon, “Confucius”, DRE, 109; Brown,age, s. 90.

²⁰ The Penguin Dictionary of Religions (DR), ed. John R. Hinnells, Great Britain 1988, s. 94.

²¹ Brown,age, s.90.

oluşturan çizgilerin birleştirilmesinden 64 adet altı köşeli yıldız oluşturulmuştur. Böylece bu yıldızlar Çin'in felsefi ve kozmolojik düşüncelerinin temeli haline gelmişlerdir²².

Yi King'deki her bir yıldız ve her bir çizgi, sembolik olarak bir konu ya da düşünceyi temsil eder. Yani her bir yıldız bir durumu açıklar. Onun yanında bulunan açıklama da, ya arzu edilen bir çözümü veya nasıl hareket edileceğini gösterir. Mesela yirmi dördüncü yıldız Fu'da (dönmek, dönüş), bir Yang çizgisinin üstünde beş Yin çizgisi vardır. Alttaki çizgi genellikle bir işe nasıl başlanılacağını gösterdiğinden, bu yıldız, gücün veya hayatın dönüşü olarak açıklanmıştır. Ayrıca bu sembollerin kendi bütünlükleri içinde, evrende bulunan ve insanlara tatbik edildiğinde onları refah, barış ve mutluluğa götürecektir bütün hayat ve faaliyet prensiplerini temsil ettiklerine inanılmıştır. Yi King'in felsefesi tüm evrenin sürekli bir değişiklik halinde olduğu ve onun parçalarının karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu faraziyesine dayandırılmıştır. İster tabiatla ister insanla ilgili olsun, meydana gelen her şey kesintisiz bir bütün, bir tabii art arda geliş zinciridir. İşte bütün bu anlatımların, altı köşeli yıldızdaki basit sembolik anlatımların incelenmesi ve yorumlanmasıyla anlaşılabilmesine inanılmıştır. Bu kitap felsefi yönden diğer klasiklerden daha fazla etkili olmuştur.

Yi King'de, 64 altı köşeli yıldızın dışında yer alan ve "On Kanat" diye bilinen tamamlayıcı yorum ve ilaveler, muhtemelen Chou Hanedanlığı'nın sonlarına doğru Konfüçyanistler tarafından yazılmıştır. Hepsini birlikte Konfüçyüsçü felsefe ve kozmolojinin temelini oluşturmuştur. Yi King çok sayıda dile çevrilmiştir. Çin Klasikleri arasında Avrupa ve Amerika'da en çok tanınanlardan birisidir²³.

2. *Şu King (Tarih Kitabı)*: Eski zamanlara ait belgeler (Shang Shu) diye de adlandırılan Şu King, Çin'in en eski tarih kitabıdır. Konfüçyüs öncesi dönemde, Çin'de saray tarihçileri tarafından derlenmiş, daha önceki dönemlere ait imparatorlar tarafından yapılmış konuşmalardan pasajlar ihtiva eder. Aynı zamanda o, Gök'ün yalnız faziletli idarecileri barış ve bollukla mükafatlandıracağını öğreten bir ahlâkî ve dinî rivayettir. Anlatıldığına göre Konfüçyüs, bu eseri meydan getiren çeşitli belgeleri bir araya getirmiş, onları düzenlemiş ve bu belgelerden her birine önsözler yazmıştır. Fakat modern bilim adamları bu eserin standart metinlerinde göze çarpan önsözlerin Konfüçyüs'ten sonraki yazarlar tarafından yazılmış olduğu kanaatinde dirler. Ancak, Konfüçyüs ve öğrencilerinin sık sık bu belgelerden

²² Brandon, DCR, 484-485.

²³ Brandon, DCR, 345.

aktarmalar yapmış olmalarından hareketle, Konfüçyüs'ün Şu King'le ilişkisinin olduğu kanaatine varılmıştır²⁴.

Geleneksel olarak Konfüçyüs'e atfedilen Şu King, M.Ö.213'te Ch'in Shih Huang-ti tarafından tahrip edilmiş; Han Hanedanlığı döneminde Fu Sheng ve Konfüçyüs'ün daha sonraki bir torunu olan K'ung An-kao tarafından kısmen onarılmıştır. Güvenirliliği konusunda çeşitli tartışmaların yapıldığı Şu King'in en az yedi bölümünün eski geleneğe dayanarak oluşturulduğu ve Konfüçyüs öncesi dönemlere ait Çin dini ve medeniyeti hakkında önemli materyaller ihtiva ettiği konusunda genel kanaat vardır²⁵.

Şu King elli sekiz bölümden meydana gelmiş olup şu altı tür belgeyi ihtiva etmektedir: Kanunlar, öğütler, emirler, ilanlar, sözleşmeler, görev ve sorumluluklar. Bunlar, M.Ö. 3000'li yıllardan 630 yılına kadarki süreyi kapsayan belgelerdir. Kitabın her bir bölümünde bir tarihi olay hakkında kısa bilgi verilmiştir. Onun devamında da, bu olayın ahlâkî ve politik önemini vurgulayan bir örnek veya anlatım yer almıştır. Bu eser zor ve çoğu kere de şifreli bir tarzda yazılmış olup tarih, yönetim, eğitim, coğrafya vb. gibi, pek çok kaynaktan çok sayıda konuyu ihtiva etmektedir²⁶.

3. *Şi King (Şiirler veya Şarkılar Kitabı)*: Çin şiirinin en eski derlemesidir. Batı Chou Hanedanlığı döneminde (M.Ö. 1111-770) veya diğer bir ifadeyle M.Ö 12.-6. asırlar arasında kullanımda olan 305 şarkıyı ihtiva eder. Bu şiirlerin çoğunun, Konfüçyüs'ün de yaşamış olduğu Chou dönemine ait olduğu, sadece beşinin Şang Hanedanlığı döneminde (M.Ö. 1751-1112) ortaya çıkmış olabileceği söylenmektedir. Rivayete göre Konfüçyüs, bu şiirleri, üç bin şiirin bulunduğu bir koleksiyondan seçmiştir. Diğer bir rivayete göre ise, Chou Kralları bu şiirleri, kendi halkının şiirlerini dinlemek suretiyle krallığın durumu hakkında bilgi sahibi olabileceklerini düşünerek çok sayıda şiir arasından derlemişlerdir. Aynı zamanda bu şiirlerin, atalar kültü ve tabiat güçleri etrafında yoğunlaşan sosyal sadakati ve dinî bir bağlılığı açığa vurduğu söylenmiştir²⁷. Yukarıdaki iki rivayet arasında bir ilişki vardır. Çünkü Konfüçyüs'ün "Konuşmalar" adlı eserinde göze çarpan kullanımlarda da açıkça görüleceği gibi o, esere, en azından Şi King'e benzer tarzda giriş yapmıştır.

Han Hanedanlığı döneminde derlenmiş olan Şiirler Kitabı mevcut şekliyle dört bölüme ayrılmıştır. Bunlar: Fen (rüzgarlar, havalar), hsiao ya (küçük şiirler), ta ya (büyük şiirler) ve sung (ilahiler, methiyeler)'dir. Bunlardan 160 adet feng, Kuzey Çin'de Chou idaresi altındaki on beş

²⁴ Chan, Wing-Tsit, "Chinese Religion: Religious and Philosophical Texts", Encyclopedia of Religion (ER), ed-Nhircea Eliade, New York? 1987, III, 307; Pike, ERR, 107; Brown, age, s.90-91.

²⁵ Brandon, DCR, s.575; DRE, 411.

²⁶ Chan, "Chinese Religion", ER, III, 307.

²⁷ Brown, age, s.91; Mathews-Smith, DRE, 410; Chan, "Chinese Religion", ER, III, 306.

devlete ait halk şiiirleridir. Bu şiiirlerde meslekler, eğlenceler, din ve halkın duygusal hayatı çoğu kere açık ve hisli bir dille anlatılmıştır. Hsiao ya bölümü, saray mensuplarına ve aristokratlara ait şiiirlerden oluşmaktadır. Bu şiiirlerin pek çoğu saray hayatının çeşitli zevklerini ele alır. Ta ya bölümündeki şiiirler genel olarak heybetli ve övgü karakterlidir. Sung bölümünde ise âyinle ilgili şiiirler, Chou Sarayı'nın kendi kendini öven şiiirleri (31 şiiir), Lu dükalığını öven şiiirler (4 şiiir) ve Şang Sarayı'nı öven şiiirler (5 şiiir) yer almaktadır. Pek çok bilim adamı Şang Şiiirleri'nin, ya Şang devletinde ortaya çıktığı veya Şang devleti tarafından korunduğu konusunda hem fikirdirler.

Şu King'deki şiiirlerin çoğu kafiyeli ve dört mısralıdır. M.Ö. 600'lerde derlenişinden itibaren, tüm sonraki Çin şiiir kitapları için model olmuştur²⁸.

4. *Li King (Âyinler Kitabı)*: Muhtemelen ilk Han Hanedanlığı döneminde yazılmıştır. Fakat Li King'in bir çok kısmı daha önceki devirlere aittir. Özellikle beşinci bölümü, M.Ö. 164 tarihinde İmparator Vang-ti'nin emriyle biraraya getirilmiş olan "İmparator fermanları"ndan meydana gelmiştir. Tarihi M.Ö. 4. asra kadar götürülen Li King'in pek çok sayfasının, en azından üçüncü sülaleye kadar varan âdet ve düşünceleri ihtiva ettiği söylenmektedir.

Diğer bir anlatıma göre, M.Ö. ikinci asırda Prens Hsien'in (öl. 131), Li King'in bir nüshasını elden ele dolaştırdığı ve pek çok kısmın ona daha sonra ilave edildiği söylenmektedir. M.Ö. birinci asrın ilk yarısında bir Tai Te, seksen beş bölümlük tek bir nüsha oluşturmak için 204 bölümü sistematize etmiş ve azaltmıştır. Bu eser, Ta Tai Chi (Büyük Tai'nin Kayıtları) olarak bilinmeye başlamıştır. Onun genç kuzeni Tai Seng, Ta Tai Chi'nin en iyi bölümleri olarak kabul ettiği kısımları seçmiş ve Hsiao Tai Chi (Genç Tai'nin Kayıtları) adını verdiği, ancak daha çok Li Chi diye bilinen 49 bölümlük yeni bir çalışmayı meydana getirmiştir.

Li King, krallığa ait düzenlemeler, âyinin gelişimi, âyinle ilgili konular, kadınlar ve gençlere rehber, eğitim, sihir, ahlaki yasaklar, dinî kurbanın anlamı, cenaze töreninde giyilecek kıyafetler ve bir bilim adamının davranışları gibi konular hakkındaki metinlerin bir tasnifini içerir. Ayrıca metinlerin çoğu, Konfüçyüs ve öğrencileri hakkındaki anekdotları veya Konfüçyüs'le öğrencileri arasındaki diyalogları ele alır. Böylece Konfüçyüsçü ahlâk hakkındaki tartışma zenginliğini ihtiva eder. Li King'deki tamamen felsefi metinler arasında, dört Kitab'ın bir kısmını teşkil eden Büyük Bilgi ve Orta Yol Doktrini de yer alıyordu.

²⁸ Chan, "Chinese Religion", ER, III, 307.

Han Hanedanlığı döneminden itibaren Yi Li (Âyinler Kitabı) ile Chou Li (Chou'nun Âyinleri) adlı diğer iki kitap, Li King ile birleştirilmiştir. Bu üç kitap birlikte San Li (âyinler hakkında üç kitap) olarak biliniyordu. Yi Li, muhtemelen ilk Han Hanedanlığı döneminde (M.Ö. 206-M.S. 8) derlenmiş olup o dönemde bir klasik olarak göz önünde bulundurulabilecek yegane âyin metniydi. O, feodal aristokrasinin evlilik törenlerinde, resmi ziyafetlerde, cenaze törenlerinde, okçuluk, müsabaka ve âyinle ilgili diğer durumlarda nasıl davranılacağı konusunda detaylı, sistematik bilgiler ihtiva ediyordu. Ayrıca, bazı hizmetli sınıfının yerine getirmesi gereken görevleri de gösteriyordu. Chou Li ise, Chou'lar devrine ait hükümet idaresinden bahseder.

Li King 46 bölümden oluşur. Bazı bölümler Konfüçyüsçülüğün incelenmesi açısından son derece önemlidir. Herkese ait görevleri ve bilhassa hükümdarlık âdâbını öğrettiğinden, Çin'in birinci derecede kutsal metinleri arasında yer almıştır. Aynı zamanda o; ibadet, sosyal ilişkiler ve âile ilişkileri hakkında yazılmış bir kurallar kitabı olup. O, Çin medeniyet ve ahlâkı hakkında etkili bir rehber olarak günümüze kadar gelmiştir. Bununla birlikte, Li King'in 46 baktan oluşan muhteşimiyatı arasında ahkâm ve dinî inançlara dair kesin esaslara rastlanmaz. Asırlar boyunca eser hakkında ciltler dolusu yorumlar meydana getirilmiştir. J. Legge tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir²⁹.

5. *Ch'un Ch'iu (İlkbahar ve Sonbahar Vakâyinâmeleri)*: Konfüçyüsçülüğe ait beş klasiğin beşincisi ve ilk Konfüçyüsyen tarihtir. Ch'un Ch'iu'nun, Konfüçyüs'ün doğduğu yer olan Lu eyaletinde, M.Ö. 480'de bizzat Konfüçyüs tarafından derlenmiş olduğu söylenmektedir. Metin son derece özlü ve yer yer de kapalıdır. M.Ö. 722-481 yılları arasında Lu'da görev yapan on iki idarecinin idari dönemlerini ve o dönemlere dair olayları kapsar. Bir nevi Lu eyaletinin vakâyinâmesidir. Ch'un Ch'iu'da olaylar en çıplak yönleriyle anlatılmıştır. Ayrıntı ve tenkit cihetine gidilmemiştir. Metnin, yazarının ahlâkî yargısını açıklayan üslubundan hareketle onun Konfüçyüs'e ait olduğu kanaatine varılmıştır. Eserde Konfüçyüs'ün kanun ve geleneğe saygısından da bahsedilmiştir. Çinliler tarafından çok itibar edilmiştir. Ayrıca o, tarih ve politikada ahlâkî yargı için bir ölçü durumundadır. Konfüçyüs'ün, ahlâkın bozulmasına karşı bu eserle mücadele etmiş olduğu ileri sürülmüştür. Eser hakkında yazılan tefsirler de Çinlilerce kutsal metinlerden sayılmıştır.

Eski zamanların tarihi bir kaydı olarak Ch'un Ch'iu'nun değeri, Tso Chuan (Konfüçyüs'ün çağdaşı olan Tso Ch'iu-ming'e atfedilmiştir) diye bilinen yorumlarla büyük ölçüde artırılmıştır. On üç klasiğe dahil edilmiş

²⁹ Brown, age, s. 91; Chan, "Chinese Religion", ER, III, 308.; Brandon, DCR, 409; Günaltay, age, s. 253-254.

bulunan üç yorumdan biri olan Tso Chuan, hem canlı hem de dramatik rivayetlerin detaylı anlatımıyla tarihin ana hatlarını doldurur. Diğer iki yorum olan Kung-yang Chuan ve Ku-liang Chuan, Konfüçyüs'ün öğrencisi olan Tzu-hsia'nın talebeleri tarafından yazılmıştır. Onların yorumlarının da, orijinal tarihin Konfüçyüs tarafından yazılmış olduğu kanaatini destekler gibi görüldüğü ifade edilmektedir³⁰.

Konfüçyüsçülüğün kutsal metinlerinden olan Dört Kitab'ın isim ve özellikleri de şöyledir:

1. *Lun Yü (Konuşmalar)*: Konfüçyüs'ün konuşmaları, öğretileri ve yaptıkları hakkında başlıca bilgi kaynağıdır. Lun Yü, muhtemelen M.Ö. 400'lerde onun öğrencileri tarafından derlenmiştir. Ancak, mevcut şeklinde M.Ö. ikinci asırda almış ve baskı ve yorumunu Chu Hsi'nin (M.S. 1130-1200) üstlenmiş olduğu Lun Yü, Sung Hanedanlığı döneminden itibaren tüm eğitimin esasını teşkil etmiştir. Konfüçyüs'ün temel düşünceleri burada sunulmuş, fakat üzerinde hiçbir açıklama yapılmamıştır. Konfüçyüs'ün konuşmalarını, bazı konu ve olaylara dair anlatımları, eşit değer güvenilirlikte olmayan, kısa paragraflar halinde sunan eser, 20 bölüm ve 497 kısımdan meydana gelmiştir. Konfüçyüs'ün düşünceleri ve takip ettiği yol hakkında fikir veren en önemli kaynaktır. Türkçe, İngilizce ve diğer Avrupa dillerine yapılmış çok sayıda çevirileri vardır³¹.

2. *Ta Hsüeh (Büyük Bilgi)*: Kelime anlamı itibariyle “yetişkin eğitimi” veya “büyüklerin eğitimi” anlamına gelen kısa klasik Ta-hsüeh, geçmiş sekiz yüz yıl süresince Çin'in eğitim sistemindeki temel dokümanları kapsar. Başlangıçta Âyinler Kitabı'nın 42. bölümü idi. Orijinal metnin kaynağı belli değildir. Fakat geleneğe göre onun, Konfüçyüs'ün, Tseng-tzu olarak da bilinen öğrencisi Tseng Ts'ana (M.Ö. 505-436) atfedildiği ve Konfüçyüs'ün eğitim, ahlâk ve politika hakkındaki düşünce ve öğretilerine yer verdiği de söylenmektedir. Bununla birlikte Chu Hsi, Ta-hsüeh'in ilk paragrafının Konfüçyüs tarafından yazıldığı, geri kalan kısmının da öğrencisi Tseng-tzu tarafından genişletilmiş olduğu konusunda ısrar etmiştir. Konfüçyanistler sekizinci asırdan itibaren bu metne özel önem vermeye başlamışlardır. Ta-hsüeh'e, Ssu-ma Kuang (1019-1086), onun hakkında yorumlar yazıncaya ve onun Çin'de o zamandan beri derin etkiler yapmış olan öğretilerini yaygınlaştırmaya kadar fazla önem verilmemişti. Böylece Ssu-ma Kuang, Ta-hsüeh'i ayrı bir eser olarak öğretme geleneğini de başlatmıştır. Ayrıca o dönemde bu metin, Yeni Konfüçyüsçülük hareketinin başlıca başvuru kaynağı haline gelmiştir.

³⁰ Chan, “Chinese Religion”, ER, III, 308-309; Brandon, DCR, 196; Günaltay, age, s. 254; Brown, age, s.91.

³¹ Brandon, DCR, 414.

Ta-hsüeh'in temel öğretileri üç prensip ve sekiz yol halinde şu şekilde özetlenmiştir. Üç prensip: Bir kimsenin açık karakterini göstermesi (en büyük erdem), insanları sevmek ve en iyide karar kılmaktır. Sekiz Yol ise: Eşyayı incelemek, bilginin yaygınlaştırılması, niyetinde samimi olmak, doğru düşünmek, şahsi hayatın geliştirilmesi, ailenin düzenlenmesi, ulusal düzen ve evrensel barıştır. Ta-hsüeh, ahlâkî ve sosyal hayatın başlangıç noktasının eşyanın incelenmesine kadar uzandığını, bilginin yaygınlaştırılması ve diğerlerinin onu takip ettiğini öğretmiştir.

Ta-hsüeh'in görüşleri, Çin düşünce tarihinde cereyan eden en zengin felsefi tartışma geleneklerinden birinin hedefi olmuştur. Onun iki esaslı yorumu Chu Hsi ve Wang Yang-ming tarafından yapılmıştır. Bu paragraf Yeni Konfüçyüsçü hareketinin bilgi teorisinin başlıca ifade şekli olmuştur. Wang Yang-ming de, Büyük Bilgi üzerine, insanla-Gök'ün birliği teorisinin derin bir ifadesi olan bir araştırma kaleme almıştır. Başta J. Legge, E. R. Hughes, Lin Yu-t'ang ve W. T. Chan'ın olmak üzere, onun İngilizce'ye mükemmel çevirileri yapılmıştır³².

3. *Chung-yung (Orta Yol Doktrini)*: Kelime anlamı itibariyle "ortada olan", "evrensel" veya "müşterek" gibi anlamlara gelen Chung-yung, esasen Âyinler Kitabı'nın 31. bölümüdür. Eserde, eski Konfüçyüsçü klasiklerinin metafiziği ve dinî düşüncelerine karşı güçlü bir eğilim sunulmuştur. Özlü metin, sadece Konfüçyüs'e ait olduğu sanılan konuşmalardan meydana getirilmiştir. Rivayete göre onu, Konfüçyüs'ün erkek torunu Tzu-Ssu derlemiştir. Fakat pek çok bilim adamı onun, çok sonraki bir tarihe ait olduğunu kabul etmiştir. Chung-yung'da, Konfüçyüs'ün Lun Yü'de uzak durduğu konular ele alınmıştır. Bu konular, Chung-yung'un aşkın alan, zaman, öz ve hareket olarak tanımladığı, fakat aynı zamanda açık ve aşikâr diye belirttiği Gök'ün Yolu gibi konulardır. Bu metinde, insan tabiatına Gök tarafından yön verildiği, insan tabiatının Gök ile uyum içerisinde bulunduğu, fakat dinî kurbanlar esnasında daima ustaca hazır bulunacakları belirtilmiştir. Burada Chung-yung kelimesi, Lun Yü'de olduğu gibi, sadece orta yol anlamına değil, aynı zamanda insan tabiatı ve insan duyguları kadar evrenin ahengine de delalet eder. Chung-yung'un mistik yönü, beşinci asır gibi erken bir dönemde Budist ve Taoist bilim adamlarının yorumlarına konu olmuştur. On ikinci asırda o, Yeni Konfüçyüsçülük hareketinin ortak metinlerinden biri haline getirilmiştir³³.

4. *Meng-tzu*: Meng-tzu'nun latince şekli olan Mensiyüs'ün Kitabı, Konfüçyüs'ün en meşhur tabirlerinden olan Mensiyüs'ün (M.Ö 371-289), Konfüçyüs'ün öğretileri hakkında yapmış olduğu felsefi yorumların muhtemelen öğrencileri tarafından kaydedilmiş derlemesidir. Her biri iki

³² Brandon, DCR, 599.

³³ Chan, "Chinese Religion", ER, III, 309.

kısımdan oluşan yedi bölüme ve toplam 261 fasla ayrılmış olan Meng-tzu, Lun Yü'deki konuların çoğunu ihtiva eder. Lun Yü'ye nispetle daha intizamlı bir şekilde tertip edilmiştir. Konular karşılıklı konuşma şeklinde tartışılmıştır. Aynı zamanda o, daha edebi tarzda yazılmış ve ileri sürdüğü fikirler yönünden daha kapsamlıdır. Meng-tzu'yu tüm öncelerden ayıran en önemli özellik ise, onun insan tabiatının doğuştan iyi olduğu doktrindir. Bu doktrin, daha sonraki Konfüçyanistlerin insan tabiatı hakkındaki görüşlerinin esasını teşkil etmiştir. Meng-tzu aynı zamanda, insanların maddi zenginlik ve mutluluklarını paylaşarak, onlara “insanca yönetimi” tatbik etmeyen idarecilerin “Gök'ün vekaletini” uzun süre ellerinde tutamayacaklarını ve bunun da, bu tür idarecilere kaşı ayaklanmayı haklı kılacağını varsaymıştır³⁴.

Bu dört kitap, M.S. 11. yüzyılda, Sung Hanedanlığı döneminde bir araya getirilmiştir. Bu eserler, yönetici sınıfın eğitiminin temelini oluşturmuştur. Yöneticiler, memur alımı için yapılan imtihanlarda onları esas almışlardır³⁵. Diğer taraftan Konfüçyüs'ün, İlkbahar ve Sonbahar Vakayinameleri (Ch'en Chu'iu) adlı sade metin dışında, yazılı bir metin bırakmadığı ve Konfüçyüs'e isnat edilen Beş Klasik'ten çok azının ona atfedilebileceği belirtilmiştir. Onun öğretileri, her ne kadar dağınık söyleşiler şeklinde başka yerlerde de rastlanabilirse de, ağırlıklı olarak Kouşmalar'da (Lun Yü) muhafaza edilmiştir³⁶.

C. TANRI İNANCI

Konfüçyüsçülük'te tanrı veya tanrılar panteonu, rahiplik, ma'bed, inanç veya kutsal kitap yoktur. Çinliler bu yüzden Konfüçyanizm'e “Okul” ya da “Bilginler Doktrini” adını vermişlerdir³⁷. Konfüçyüs, hiçbir zaman kendisini ilahi bir kuvvetin elçisi olarak hissetmediği gibi; tabiatüstü varlıklar, üstün kuvvetler ve ruhlardan da bahsetmemiştir. (Kuşmalar, 7/20). Ayrıca tanrıların ve ruhların varlığı hakkındaki düşünceleri de reddetmiştir. Bu sebeple bazıları onun yerinin din'de değil felsefe tarihinde olduğunu iddia etmişlerdir. Ölümden sonraki hayatla da pek ilgilenmemiştir. Bu konudaki bir soruya: “Eğer insan hayatı henüz tanıyamamışsa, ölümü nasıl tanıyabilir?” diye cevap vermiştir (Kuşmalar, 11/11). O, ruhlar hakkında da konuşmamış; “Eğer biz insana hizmet edemezsek, ruhlara nasıl hizmet edebiliriz?” demiştir. (Kuşmalar, 11/11).

³⁴ Chan, “Chinese Religion”, ER, III, 309-310; Günaltay, age, s. 256.

³⁵ Brown, age, s-91; Tümer-Küçük, age, s. 61.

³⁶ Brandon, DCR, 204-205.

³⁷ Pike, ERR, 107; Sarıçıkıoğlu, Ekrem, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul 1984, s.179-180.

Çin’de Konfüçyüsçülük, Taoizm ve Budizm gibi dinler ortaya çıkmadan önce; atalara saygı, gök ve tabiat ruhlarına tapınma, gelecekte haber verme, kutsal varlıklara kurban sunma ve Şang-ti diye adlandırılan bir Yüce Varlık inancı vardı³⁸. Şang-ti, Yüce Tanrı karşılığında kullanılan Çince bir terimdir. O, daha fazla şahsi bir mana ile, göğün hükümdarının ismidir. Aynı zamanda o, “En Büyük İmparator” anlamına gelmekte olup “Gök” anlamına gelen, Konfüçyüs ve eski Çin entellektüellerinin tercih etmiş olduğu T’ien’in şahsi olmayan şeklinin aksine, dua ve devlet dininde kullanılan dinî hitabın şahsi şeklidir³⁹. Şang-ti’nin, önce yerdeki hükümdarla karşılaştırılmış olması muhtemeldir. Sonra imparatorun ecdadının vasıtasız olarak doğrudan doğruya göğe bağlanmış olduğunu söyleyen ilahiyatçılar, imparatora “Göğün Oğlu” ismini vermişlerdir. Bu hadise M.Ö. 12. asırda vuku bulmuştur. İmparator bu sıfatla, milleti idare edip gök gibi tarafsız olarak, adaletle tebaasına bakacaktır. Burada bütün Çin dininin bir özelliği olan mikrokozmos-makrokozmos münasebeti göze çarpmaktadır. İnsan, büyük dünya ile küçük bir dünya olan kendi zatı arasındaki âhengi gerçekleştirmeli, tam göğün hareketine uymaya çalışmalıdır⁴⁰. T’ien ile eşanlamlı olarak kullanılan Şang-ti, eski Çin’de en eski ata ruhu (Ti) idi. O, daha çok şahsi ve antropomorfik terimlerle ifade edilmiştir. Yüce Tanrı olarak devlet dininde ibadet edilmiş, imparator tarafından ona kurban ve dualar sunulmuştur⁴¹.

Çin’de yaygın olan ve Şang-ti diye adlandırılan Yüce Varlık inancı Konfüçyüs’te de devam etmiştir. Ancak o, bu Yüce Varlığı ifade için, daha önce zikredilen “T’ien”i tercih etmiştir. Konfüçyüs’e göre T’ien; o zaman anlaşıldığı üzere, gökte oturan, kötü hükümdarları cezalandıran, yeni hanedanlar kuran ve iyileri mükafatlandıran atalara verilen bir ad değildir. T’ien; yüce varlık, tabiat düzeninin idarecisi, her şeyin üstündeki varlık, yaratıcı kudret idi⁴². Bu terim Çin’in entellektüelleri tarafından da, insan hayatının tamamlayıcı bir parçası olan tabiat nizamında etkili olan şahsi olmayan güç için kullanılmıştır. Zamanla o, Kader veya Tao ile eşanlamlı olarak kullanılmaya başlamıştır. Tanrı için kullanılan şahsi terim ise Şang-ti’dir⁴³.

Çince bir terim olan T’ien, Tanrı, tabiat anlamında Gök’e tekabül eder. Bu Gök tanrı T’ien; yukarıdaki tanrı, göğün kendisi demektir. Başlangıçta T’ien, antropomorfik bir tanrı düşüncesini temsil ediyordu. Fakat daha sonra (M.S. 200) Shu Wen Sözlüğü’nde o, insanların üstünde biri

³⁸ Tümer-Küçük, age, s. 58.

³⁹ Mathews-Smith, DRE, 410.

⁴⁰ Schimmel, age, s. 17.

⁴¹ Brandon, DCR, 572, 612.

⁴² Tümer-Küçük, age, s. 62.

⁴³ Mathews-Smith, DRE, 449.

olarak açıklanmıştır. Tanrı T'ien'in ismi Şang Hanedanlığı dönemi dininde yer almıyordu. Muhtemelen o Çin dinine Chou Hanedanlığı tarafından (M.Ö. 1000), bir yüce gök tanrısı olarak sokulmuştu. Bu terim, Şang-ti'ye çok yakın anlamda Yüce Tanrı karşılığında kullanılmıştır. Konfüçyüs bu terimi, "her şeye hâkim olan Tanrı" anlamında kullanmıştır. O T'ien'e, iyiliğin kaynağı olarak saygı göstermiş, ona bağlılığını itiraf etmiş (Konuşmalar, 6/26), T'ien'in emrini öğrenmiş (Konuşmalar, 2/4) ve T'ien'in de kendisini anladığına inanmıştır (Konuşmalar, 14/37).

Konfüçyüs'e göre T'ien aldatılmaz (Konuşmalar, 9/11), insanların hayatına yön verir (Konuşmalar, 11/8) ve onları korur (Konuşmalar, 9/5, 7/22). Daha sonra T'ien, tamamen tabiatla ilgili terimlerle düşünölmeye başlanmıştır. Çin dininde T'ien'e, bir ma'bed içine kapatılmamış, açık gökyüzü altındaki bir altar üzerinde, imparator tarafından icra edilen ibadet, ibadetlerin en üstünü sayılmıştır. Çinlilerin inancına göre imparator Gök'ün Oğlu (T'ien Tsu) idi ve insanları idare etme emir ve yetkisini T'ien'den almıştı⁴⁴.

Konfüçyüsçölük'te tanrı, düşkün insanları korumak için hükümdarlar; "Tanrı Yolu"nda yardımcı olsunlar ve ülkenin her yanında huzuru sağlasınlar diye öğretmenler göndermiştir. O yücedir, yerdeki insanlara hükmedicidir ve kötüler çoğalınca da hükmü amansızdır. Ölüm ve hayat göğün emridir. Zenginlik ve şeref ise kaderin işidir (Konuşmalar, 12/5). Tanrı her şeyi açıkça görür ve bütün işlerde insanlarla beraberdir⁴⁵. Kanun ve şeriatı veren yine Gök'tür. O, iyi insanlara uzun ömür bahşettiği gibi, fazilete de (te) mükafat vermektedir. Fazilet dört kısımdan meydana gelmektedir: İnsan sevgisi, adâlet, emredilen merasime riayet ve bilgi. İnsan, bu dört aslî fazileti bir arada toplayarak onlara göre hareket ederse, bahtiyarlık ve saadet kazanacaktır⁴⁶. İnsan aynı zamanda göğün emrine göre hareket etmelidir. Çünkü Konfüçyüs'e göre, "Gök'ü gücendiren bir kimsenin dua edecek başka yeri olmaz" (Konuşmalar, 3/13). Kısaca belirtmek gerekirse, Çin dinî tarihinde ne kadar gerilere gidilirse gidilsin, büyük tanrı olarak Gök Tanrı bulunur. Yukarıda da belirtildiği gibi Konfüçyüs bunu, "T'ien" ile ifade etmiştir⁴⁷. Ayrıca bu dinde, başka dinlerde olduğu gibi, bir yaratılış esatriine, yaratılış hakkındaki mitolojik düşünelere rastlanmamaktadır⁴⁸.

⁴⁴ Brandon, DCR, 616.

⁴⁵ Robert Ernest Hume, İlham Hazinesi, İstanbul 1968, s. 7, 8, 20, 26, 56; Tümer-Küçük, age, s. 62-63.

⁴⁶ Schimmel, age, s. 17.

⁴⁷ Tümer-Küçük, age, s. 62.

⁴⁸ Schimmel, age, s. 17.

D. İBADET

Konfüçyüsçülük'te ibadet Gök, Yer ve atalara tapınma ve Konfüçyüs adına düzenlenen törenlerden ibarettir⁴⁹. Çin'de Konfüçyüsçülük, Taoizm ve Budizm gibi dinler ortaya çıkmadan önce atalara saygı, gök ve tabiat tanrılarına tapınma, gelecekte haber verme, kutsal varlıklara kurban sunma ve Şang-ti diye adlandırılan bir yüce varlık inancı vardı. Çin halkı dinî geleneğinde atalar kültü çok önemliydi⁵⁰. Çin'de her devrin dinî özelliği haline gelen atalara tapınma, Çinliler tarafından asırlardan beri uygulanmış ve hâlâ da uygulanmaktadır. Bu uygulamayı Konfüçyüs de tasvip etmiş ve onu, faziletlerin en önde geleni olarak kabul ettiği ataya saygının bir ifadesi olarak teşvik etmiştir. Esas itibarıyla Çin halkının, atalarının tamamına tapınılmış gibi görünmektedir, fakat zaman içerisinde her bir aile kendi atalarına tapınmaya başlamıştır. Konfüçyüs, başkalarının atalarına tapınmanın dalkavukluk olduğunu söylemiştir. Uzun süre bu ibadet atalara ait mabedlerde, ailenin, daha öncekilerin tamamını temsil eden en genç üyesinin huzurunda icra edilirdi. Daha sonra, ölenlerin isimlerini taşıyan ağaçtan yapılmış tabletlere tapınılmaya başlandı ve bin yıldan fazla bir süre bu törenler mum yakma, kağıt para bağışlama ve tabletlerin önünde buhur yakmayı; doğum ve ölüm yıl dönümlerinde mezarın yanı başında yiyecek ve içki sunmayı ihtiva ederdi. Bu kurban görünümündeki törenlerin amacı, soylarından gelmiş oldukları atalarına bir teşekkürün ifadesiydi. Yoksa, işlenen her hangi bir suçun cezası veya keffaret niyetiyle kurban sunulmuyordu⁵¹. Çünkü Çin dininde ataya bağlılık son derece önemliydi. Bir Çin atasözünde bu husus en güzel şekilde şöyle açıklanmıştır: “Her şeyin kökü göklerde dir. İnsanların kökü ise atalarındadır”⁵².

Konfüçyüs de atalarına, sanki onlar bedenlen hazırlamış gibi kurban sunmuş ve şu açıklamayı yapmıştır: “Ölmüşlere, sanki onlar hâlâ bizimle birlikte yaşıyorlarmış gibi hizmet etmek, ataya saygının en güzel derecesidir”. Konfüçyüs'e tapınma da, ataya tapınmanın bir devamı, özel bir tatbik şekli olarak telâkki edilmiştir. Asırlar boyunca Konfüçyüs'e, kendi torunları tarafından, alışılmış olduğu şekilde tapınılagelmiştir. Fakat M.Ö. ikinci asırda ilk Han İmparatorları, mezarı başında onun adına kurban sunmuşlardır. Konfüçyüs'e ilkbahar ve sonbaharda yapılan ibadet en yüksek rütbeli sivil memur tarafından yönetilirdi. İbadet tütsü, hububat ve bir fincan şarap sunma ve öküz, koyun vb. hayvanların kurban olarak takdiminden

⁴⁹ Lewis Hodous, “Konfüçyüs Dini” (çev. Günay Tümer), A.Ü.İ.Fak. Dergisi, Ankara 1976, c. XXI, s. 397; Brown, age, s. 94.

⁵⁰ Tümer-Küçük, age, s. 58.

⁵¹ Pike, ERR, 108.

⁵² Tümer-Küçük, age, s. 58; Schimmel, age, s. 16.

ibaretti. İbadet esnasında ilahiler söylenir, dinî müzik çalınır ve dans yapılırdı. Müzik başlar başlamaz Konfüçyüs'ün ruhunun oraya geleceği farz edilirdi⁵³.

Çinlilerin bütün ilahi varlıklarla dua ve kurban vasıtasıyla sıkı münasebetleri vardı. Bütün ibadetlerin en yükseği kurbandı. Çünkü kurban demek, faziletlerin en önemlisi ve Çinlilerin bilhassa sevdikleri hürmet ve evlat muhabbeti demektir. Eski Çin'de tabiata da tapınılmıştır. Yeryüzündeki olaylarla göktekiler arasında bir münasebetin bulunması gerektiğini düşünen Çinliler, aynı zamanda yıldızlara da tapınmışlardır. Dua'ya gelince, kendilerine teveccüh edilen ilahlara karşı derin bir saygı, Çin dininin bir özelliği olan biraz kuru bir üslupla ifade edilmiştir⁵⁴. Konfüçyüsçülük ferdi ibadet veya duayı şart koşmadığı gibi; keffaret âyinlerini, günah itirafını ve günahtan kurtulmak için nefse eziyet ve işkence yapmayı da şart koşmamıştır. Kurbanlar da ya devlet veya aileler tarafından sunulmuştur⁵⁵.

E. AHLÂKÎ PRENSİPLER

Konfüçyüs, âyinlere büyük önem vermek ve her şeye hâkim olan tanrı T'ien'e inancı ön plana çıkarmak suretiyle, zamanının geleneksel Çin dinini kabul ve tasvip etmekle birlikte, bir din öğreticisi olmaktan ziyade bir ahlâk öğreticisi olarak ün yapmıştır⁵⁶. Bu sebeple Konfüçyüsçülük, dinden ziyade ahlâk ve hikmet yolu olarak gösterilmiştir⁵⁷. Çünkü Konfüçyüs, kendisinin bir din öğreticisi olduğunu iddia etmediği gibi, dinî hayatın problemleriyle de ciddi olarak ilgilenmemiştir. O, Gök'e inanmış ve atalara kurban sunmuştur. Aslında o, bir "üstün insan", Orta Yol'u takip edecek ve başkalarına da her şeyde aynı itidal yolunu gösterecek kültürlü nazik insan yetiştirmeye yönelik hayat tarzını belirleme ile ilgilenen bir ahlâk öğreticisi idi. Onun sisteminin amaçları arasında bilgi, samimiyet, şahsi hayatı geliştirme, ailede ve sosyal ilişkilerde uyum ve dünya barışını sağlama yer alıyordu⁵⁸. Konfüçyüs'ün ahlâk sistemi cemiyet ve millet içindi. Gayesi ise, milletini siyasi terbiye yoluyla saadete kavuşturmaktı⁵⁹.

Konfüçyüs, ahlâkî kurallara bağlılığa, insan kalbinin samimiyetini geliştirmeye çalışmaya ve iyi ahlâka büyük önem vermiştir. O bunun, iç

⁵³ Pike, ERR, 108-109.

⁵⁴ Schimmel, age, s. 16-17.

⁵⁵ A.C. Groham, "Confucianism", The Concise Encyclopedia of Living Faiths, ed. R.C. Zaehner, Great Britain, 1977, s. 365.

⁵⁶ Brandon, DCR, 204.

⁵⁷ Tümer-Küçük, age, s. 63.

⁵⁸ Pike, ERR, 107-108.

⁵⁹ Tümer-Küçük, age, s. 63; Schimmel, age, s. 21.

güzelliğin doğruluğu, edebi geliştirme ve törenlere riayet yoluyla tüm insanı ilişkilerde gerçek ifadesini bulacağını öğretmiştir. Ona göre soyluluk miras yoluyla devralınmaz, bilâkis herkes soylu olabilir. Gerçek soyluluğun işaretleri ise; insanları sevmek, evladın atalarına karşı olan sevgisi, samimiyet, insanlarla iyi ilişki kurmak, doğruluk ve aşırılıklar arasında âhenkli bir denge kurmaktır. Konfüçyüs, bir yenilikçi olduğunu iddia etmemekle birlikte kendisini Çin'in âilevî, sosyal ve politik hayatında esas olan ahlâkî prensipleri kesin olarak yerleştirmekle sorumlu hissetmiştir⁶⁰.

Konfüçyüsçü ahlâkın ana temeli, “Büyük Bilgi”de kendini, ev halkını, milletini yönlendirme, barışı sağlamanın yolunu bulma şeklinde açıklanmıştır. Konfüçyüs, “Konuşmalar”da, dünyada beş şeyi her şeye uygulayabilmek yeteneğine “mükemmel erdem” demektedir. Bunlar; ağırbaşlılık, cömertlik, samimiyet, doğruluk ve nezakettir. Bunları da şöyle açıklamıştır: “Ağırbaşlı isen saygısızlık görmezsin. Cömert isen her şeyi elde edersin. Samimi isen halk sana güvenir. Doğru isen çok şeyi başarırısın. Nazik isen başkalarını hizmetinde kullanabilirsin”. O, üstün insanı, “düşkünlere yardım eder, zenginlerin servetini artırmaz” olarak tarif etmiştir. Üstün insanla küçük insan arasındaki farkı da şöyle belirtmiştir: “Büyük ve üstün insan erdemi, küçük insan rahatını düşünür. Üstün insan kanunlar üzerinde kafasını çalıştırır, küçük insan ise kendi rahatını aramaya bakar. Büyük ve üstün insan yalnız doğruluğu, küçük insan ise yalnız faydayı düşünür” (Konuşmalar, 6/3; 4/11,16).

Konfüçyüs’e göre bir kimse dış güzellikten ziyade iyi ahlâka değer verirse, ailesine hizmette en büyük gayreti gösterirse, efendisine bütün hayatında bağlı kalabilirse, arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde samimi ise, o insan için bir şey bilmiyor denilse bile, o insan bilgilidir⁶¹.

Konfüçyüsçülük’te toplum, şu beş ilişkiden doğan şahsi münasebetlere ve ahlâkî sorumluluklara göre değerlendirilir: Âmir-memur, baba-oğul, büyük kardeş-küçük kardeş, arkadaşlar arasındaki ilişki. Bunlardan üçü aile ilişkisidir. Diğer ikisi de genellikle aile modellerine göre düşünülmüştür. Mesela, âmir-memur arasındaki ilişki de, kardeşler arasındaki ilişkiye benzer. Bu sebeple Konfüçyüsçü toplum kendisini sanki geniş bir aile gibi kabul eder. Konuşmalar’da: “Üstün insan daima saygı görür ve başarısızlığa uğramazsa, diğerlerine karşı saygılı olur ve törenlere bağlı kalırsa, bütün dünyada herkes onun kardeşi olur. ‘Üstün insan’ kardeşleri olmadığı için neden üzüntü duysun?” denilmiştir (Konuşmalar, 12/5).

Konfüçyüs, bir kimsenin bütün hayatına rehber olabilecek bir şey var mıdır? sorusuna: “Karşılıklı davranış kelimesi kullanılamaz mı? Kendine

⁶⁰ Brandon, DCR, 204-205.

⁶¹ Tümer-Küçük, age, s. 63-64.

yapılmasını istemediğini şeyi başkalarına yapma” diye cevap vermiştir (Konuşmalar, 15/23). Onun bu sözü “Altın Kural” olarak ifade edilmiştir⁶².

Konfüçyüs’e göre faziletin en yüksek derecesi, bir insanın daima değişmez, Orta Yol’dan yürümesidir. Âlicenap ruhlu adam için önemli şey adalettir. Bunu icra edince ahlâk ve edeplere göre davranır. Onları tevazu ile ifade, vakar ile icra eder. Konfüçyüs’ün ahlâk anlayışının temelinde “sevgi” yatmaktaydı. Konfüçyüsçülük’te “evrensel fazilet” veya “en üstün erdem” olarak ifade edilen bu sevgi anlayışı Çince “jen” terimi ile ifade edilmiştir. Konfüçyüs’ün idealindeki insan, özünde ve yaşayışında bir olan insandı. Bu insanın, bütün faziletleri kuşatan evrensel fazileti uygulaması, onun tam ve mükemmel insan olması için yeterliydi. Bu “jen” terimi, “iyi kalplilik, iyilikseverlik ve sevgi” olarak tercüme edilmiştir. Konfüçyüs’ün “jen” öğretisi insan tabiatının kendisine dayandırılmıştır. İnsan “jen”i tatbik etmeye muktedirdir. Bunu uygulamadığı sürece de mükemmel insan sayılmaz.

Konfüçyüs’e göre “jen” terimi pek çok anlama gelmektedir. Kendisine “jen” hakkında sorulan sorulara her defasında farklı cevaplar vermiştir. Esasen ona göre jen terimi ahlâkî düşüncelerin köküdür. Fakat bu terim Konuşmalar’da; insanların birbirlerine karşı gösterdikleri nazik duyguları, sevgi ve erdemi, iyilikseverliği, iyiliği ve prensip sahibi insanı içine almaktadır. Bu, aynı zamanda kitabın bir çok yerinde geçen “Te” (fazilet, erdem) ile aynı manaya gelmektedir (bkz. Konuşmalar, s. 9-10; 12/1; 15/23). Jen teriminin Tao ile de ilişkisi vardır. Halk Tao’ya sahip olursa gereken şekilde idare edilecek ve ahlâkî prensipler de yeryüzünde hâkim olacaktır⁶³.

Konfüçyüsçülük’te, bütün ahlâkî faziletleri de içine alacak beş temel fazilet vardır. Bunlardan birincisi ve en üstün olanı yine jen’dir. Mensiyüs’e göre bu, başkalarının duygularını paylaşabilme ve onlara şefkat göstermede kendisini gösterir. Buna kısaca “iyilikseverlik” denilmektedir. İkincisi görev, vazifedir (yi). Yapılan bir yanlıştan sonra utanma duygusunda ortaya çıkar. Üçüncüsü âdâb-ı muâşeretir (li). Âdetlere riayet duygusuyla dışa yansır. Dördüncüsü hikmettir (chih). Doğru ve yanlış karar verme duygusuyla dışa yansıtılır. Beşincisi de doğru inançtır (hsin). Bu da güvenilirlik olarak açıklanmıştır⁶⁴.

⁶² Julia Ching, *Confucianism and Christianity: A Comparative Study*, Tokyo 1977, s. 96-97.

⁶³ Ching, *age*, s.93-94.

⁶⁴ Zaehner, *age*, s.365.

F. FELSEFİ SİSTEM

Konfüçyüsçülük'te felsefî sistem evrenin yaratılışı hakkındaki efsaneye dayandırılmıştır. Buna göre başlangıçta umumi kaos düşünülmüş, evrenin yaratılışı bu kaos içindeki iki asıl doğurucu ilkeye (Logos Spermetikos) isnat edilmiştir. Bunlardan birine Yin, diğerine de Yang adı verilmiştir. Yin ile Yang birbirlerine karşılıklı tesir ederek elementleri meydana getirmiş, elementlerin birleşmesinden de evren meydana gelmiştir. Mesela Ateş Yang'tan çıkmıştır. Güneş de ateşin asıl cevheridir. Su ise Yin'den çıkmıştır. Güneş ateşin asıl cevheri olduğu gibi, Ay da su'nun asıl cevheridir. Bu şekilde meydana gelen Güneş ve Ay'dan diğer yıldızlar doğmuştur⁶⁵.

Çinlilerin, evrendeki tüm hayat ve varlıkların bu iki zıt ve tamamlayıcı İlk Şekiller'in veya yaratıcı unsurların karşılıklı etkileşimlerinin sonucunda meydana geldiği şeklindeki Yin-Yang nazariyesi, Chou Hanedanlığının sonlarına doğru önem kazanmıştır. Han Hanedanlığı filozofları, özellikle de Thung Chung-shu (M.Ö. 179-104) tarafından geliştirilen bu teori, Çin medeniyetinin metafizik, kozmoloji, yönetim, sanat gibi, bütün tezahürleri üzerinde geniş etki meydana getirmiştir.

Yin ve Yang esas itibarıyla, güneş tarafından aydınlatılmış bir setin karanlık ve aydınlık tarafları demektir. Fakat Konfüçyüs zamanında bu terimler, Çinli düşünürlerin her şeyde farkına vardıkları bir düalitenin zıt ve tamamlayıcı iki unsuru olarak, felsefî bir anlam kazanmışlardır. Buna göre Yin yeryüzü, olumsuz, pasif, karanlık, dışı ve tahrip edicidir⁶⁶. Siyah renkle bir ilişkisi vardır, daha doğrusu siyahla sembolize edilir; ay'a bağlıdır, sonbahar ve kışta kuvvet alır. Aynı zamanda devler onun hükmü altında kalırlar. Hayatın devamı için lazım gelen meddücezir, çıkış ve iniş, yani elektrik cereyanında da göze çarpan prensip, eski Çin filozofları tarafından fikir sistemlerinin esası, fal sanatının da bir temeli sanılmıştır. Yang ise, Gök, olumlu, aydınlık, erkek ve yapıcı idi. Yang'ın tevlid edici, güneşe bağlı kuvveti ilkbahar ve yazda artar; kırmızı renk ve tek sayı ile temsil edilirdi⁶⁷. Yin ve Yang'ın, "Yüce Hakikat" veya "Yaratıcı Prensip"ten (T'ai Chi) çıkmış oldukları varsayılmıştır. Bunlar, birinin etkisi artarken diğerinin etkisinin azalması şeklindeki daimi bir etkileşim içerisindedirler. Bu nazariye, her şeyin karşılıklı olarak birbirleriyle ilişki içerisinde olduğu ve sürekli bir değişim süreci içerisinde bulunduğu şeklindeki görüşün geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Aynı zamanda bu nazariye, insanla

⁶⁵ Günaltay, age, s. 244 vd; bkz. Brandon, DCR, 484-485.

⁶⁶ Brandon, DCR, 657.

⁶⁷ Schimmel, age, s. 16-17.

tabiatın birliğini açıklamış; ahlâkî ve sosyal öğretiler için de kozmolojik bir temel teşkil etmiştir⁶⁸.

Çinlilerin, her şeyin nihâî sebebini açıklamak için kullanmış oldukları ve Yin ve Yang'ın kendisinden çıkmış olduğunu düşündükleri Yaratıcı Prensip (T'ai Chi), Yi King'in üçüncü ekinde şu şekilde anlatılmıştır: "Başlangıçta Yaratıcı Prensip (T'ai Chi) vardı. O, Yin ve Yang'ı doğurdu. Yin ve Yang da dört simgeyi meydana getirdi. Dört simge de Sekiz Trigram'ı oluşturdu". T'ai Chi (Yaratıcı Prensip) terimi Taoistler tarafından, bir şey olmayan fakat her şeyde bulunan esas Birlik'i ifade etmek için kullanılmıştı. Bu terimin, hareket ve sessizliğin karşılıklı etkileşimi ile evrensel yaratılış sürecini tasvir etmek için T'ai Chi T'u ya da Yüce Esas Diagramı'nı oluşturan Chou Tun-I'dan (1017-1073) ödünç alınmış olduğu belirtilmiştir. Yeni Konfüçyüsçülere göre T'ai Chi (Yaratıcı Prensip), kendisi vasıtasıyla her şeyin var olduğu aşkın ilk sebep idi. O, tüm "varlıklar" için esas olan Öz (menşe', köken) veya li'yi ihtiva eder ve Tao ile eşit sayılabilir⁶⁹.

Çin Taoistlerin Tao, T'ai, Chi ve T'ai Ho (Büyük Âhenk) terimleriyle eş anlamlı olarak kullanılmış oldukları başta bir terim de T'ai I (Büyük Birlik) dir. Felsefi olarak T'ai I, Çinlilerin, evrendeki çeşitliliğin temelinde bulunan bir birliği bulma ve yaratılışın tarihini tespit etme teşebbüslerini temsil eder. Taoistlerden alınan bu düşünce, Sung Hanedanlığı döneminde Yeni Konfüçyüsçüleri etkilemiştir⁷⁰.

Taoistlerin, her şeyin gerisinde bulunan evrensel birlik düşüncesinden etkilenen Yeni Konfüçyüsçü felsefe, Öz (menşe') ve Nefes adı verilen iki temel terim benimsemişlerdir. Onlara göre maddi dünya, kendisiyle katı şeylerin sınıvlaştırıldığı ve kendisi içinde eritildiği Nefes'ten ibarettir. Nefes, tıpkı nefes alıp verme gibi, münavebeli olarak sükunete doğru gider gelir; bu gidiş geliş esnasında hareket etmeye Yang, sükunet haline de Yin adı verilir. Aydınlık-karanlık, erkek-dişi, hükümdar-tebea gibi her bir zıtlar çiftinde aktif üyenin nefesi Yang, pasif üyeninki de Yin'dir. "Yeşim'in içindeki damarlar" gibi somut bir anlama sahip olan bir kelime ile karşılanan Öz, her şeyin içine nüfuz eden bir tane (tohum, zerre) dir ki, onu takip etmek kolay, ona karşı gelmek zordur. Yeşim'in içindeki damarlar örneğinde olduğu gibi, bir şeyden diğer şeylere doğru geçen damarlarla birlikte düşünülerek, bilinenden hareketle bilinmeyeni istidlâl etmeye teşebbüs edilmiştir. Böylece eski dünya-nizamı, Yeni Konfüçyüsçülük'te rasyonel bir düzen olarak düşünölmeye başlamıştır. Öz, insanın içinde ahlâkî

⁶⁸ Brandon, DCR, 657.

⁶⁹ Brandon, DCR, 599.

⁷⁰ Brandon, DCR, 599.

bir prensip olarak mevcuttur. Fakat insan onu daima takip edemez. Çünkü Öz, insanın kendisinden ibaret olduğu Nefes tarafından oluşturulan yoğunluk ile, insan için belirsiz hale getirilmiştir. Fakat ahlâk eğitimi ile Nefes, Öz'e göre davranmak kolaylaşınca kadar, tederîcî olarak netleştirilebilir.

Yeni Konfüçyüsçülere göre Yol (Way) ve Gök, Öz için kullanılmış basit isimlerdir. İki tür ruh olan Shen ve Kuei (geleneksel olarak “uzatmak, germek” ve “geri gelmek” anlamında anlaşılmışlardır), nefesin verilip alınmasıyla özdeşleştirilmişlerdir. Görüldüğü gibi buradaki eğilim, ruhu, bir çeşit şahsi olmayan güç şeklinde düşünme yönündedir. Yeni Konfüçyüsçülerin, ölümlerinin ruhları hakkındaki şüpheliliklerine rağmen, Konfüçyüsçüler, şahsi ruhlar hakkındaki yaygın inanca karşı çıktıkları zaman dahi, genel olarak “ruh”un bu anlamda gök cisimlerinde, dağlarda ve nehirlerde aktif olduğu konusunda şüphe etmemişlerdir. Bir çeşit tabii güç olarak ruhun rasyonelleştirilmesi bu şekilde anlaşılmıştır⁷¹.

Çinlilerin Yin ve Yang'ın kendisinden meydana geldiğini düşündükleri Yaratıcı Prensip (T'ai Chi) ile eşit saydıkları⁷² Tao, onların Kozmik Düzen için kullanmış oldukları bir kelimedir. Tao, kendisini fenomenal dünyada açığa vuran (gösteren), bazen tabiata ait terimlerle, bazen dünyanın maddi fenomeninin esasını teşkil eden ruhi (manevi) bir realite olarak yorumlanan Nihâi Prensip (Kesin Kanun) tir. İnsan, mutluluğu ancak ona boyun eğmekle elde edebilir ve insanın mükemmelliği yalnız bu kozmik düzenle uyum içerisinde yaşamakla sağlanabilir. İnsanın bütün görevi, evrenin Tao'sunun serbest hareket etmesi için gönüllü bir vasıta olmaktır⁷³.

Hem Konfüçyüs'ün hem de Laotse'nin fikir sistemlerinin temelini oluşturan ve Yin ile Yang arasındaki tezdâdî birleştiren prensip olarak da ifade edilen Tao'nun tanımı ve özellikleri şu şekilde belirtilmiştir: “Tao; doğruluk, yol, tabii dünya nizamı, dünyanın değiştirilemez kanunlarına göre gidişi demektir. Tao, dünyayı yöneten sebeptir. İnsan onu bilmelidir. Tao, âlemden önceki yaratıcı prensiptir. O, görülemez, işitilemez ve kavranamaz. Ezeli ve ebedidir. Kendiliğinden vardır. Her şeyde hâzır ve nâzırdır. O, hiçbir tasvire sığmaz. Her şeyin temeli O'dur. O, yokluk değildir. Tabiat ve evrenin varolması onun sayesinde. O, her şeyin arkasında ve altındadır. Her şeyi yaratan ve besleyen de O'dur. Bundan dolayı Tao, bazen “Ana” diye de adlandırılır. Çünkü her şey ondan gelir. Tao'dan bir doğar, birden iki Yin ve Yang; ikiden üç, Yin, Yang ve Nefes; üç'ten yaratılmış evren. Tao, göğün ve yerin kaynağı, yaratıcı ve aynı zamanda yaşatıcı prensiptir. Her şeyi yaratan Tao'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Başka güçlerle rekabet

⁷¹ Zaehner, age, s. 364-365.

⁷² Brandon, DCR, 599.

⁷³ Mathews-Smith, DRE, 437.

etmez. Dolayısıyla insanlar da hırstan uzaklaşırlarsa, iyi bir hayata sahip olurlar”⁷⁴.

Konfüçyüs de Tao ile ilgili olarak şöyle demiştir: “Eğer bir kimse sabahleyin Tao’yu işitse, akşama esef etmeden ölebilir. Tao’ya sahip bir bilgin, kötü elbiselerinden ve fena yemeklerinden dolayı utanç duyuyorsa, bu kimseye önem vermeye değmez (Konuşmalar, 4/8-9). Yine Konfüçyüs’e göre Tao, bu manaların dışında, erdemi, adâleti, nezaketi, samimiyet ve saygıyı da içine almaktadır. İnsanları kötü işlerden men eder ve insanlar arasında adâleti sağlar. Halk Tao’ya sahip olursa, gereken şekilde idare edilecek ve ahlâk prensipleri de yeryüzünde hâkim olacaktır (Konuşmalar, s.11). Kısaca belirtmek gerekirse, Konfüçyüs’ün ana düşüncesi Tao (Göğün Yolu) idi. Bu, bütün insanların yürümeye çalışmaları gereken bir yoldur”⁷⁵.

Çin’de Cumhuriyetin kurulmasıyla Gök kültü kaldırılmış; Mao devrinde Konfüçyüsçülüğün kitapları yakılmış ve Konfüçyüs unutturulmak istenmiştir. Buna rağmen Konfüçyüs’e gösterilen saygı devam etmiştir. Diğer taraftan, Konfüçyüsçülüğün bir din veya ahlâk sistemi olup olmadığı öteden beri tartışılmıştır. Şüphesiz Konfüçyüsçülüğün bir mabed teşkilatı, özel bir ruhban sınıfı, zorunlu bir âmentüsü veya inanç esasları yoktu. Bununla beraber bir Yüce Tanrı inancı, bir kurucusu, kutsal kabul edilen bir metin koleksiyonu vardı ve Konfüçyüsçülük Çin’in millî dinlerinden biri olarak kabul ediliyordu. Fakat Chu Hsi ve Yeni Konfüçyüsçülüğün canlandırılmasından beri geçen 700 yıl boyunca pek çok Konfüçyüsçü bilim adamı Tanrı’ya ve ölümden sonrasına (âhirete) inanma konusunda agnostik davranmışlardı. Konfüçyüsçülük de, daima bu dünyada en yüksek gaye olarak sosyal ve ferdi hayatı tamamlamayı göz önünde bulundurmuş; ahlâk kuralları, eğitim, politik ve sosyal istikrar üzerinde ısrarla durmuştu. Yine Konfüçyüs’e Çin tarihi boyunca 2000 yılı aşkın bir süre, üstün bir insan, Gök ve Yer’le birlikte Kutsal ve Bilge bir kişi olarak tapınılmış; düzenli bir şekilde kendisine dualar edilmiş, kurbanlar sunulmuştur. Öyle anlaşılıyor ki, dinin geniş bir tanımının yapılması halinde, Konfüçyüsçülüğün, insanlığın en önemli ve en etkili dinleri arasında yer alması düşünülerek, Konfüçyüsçülük’te yönetici kozmik bir güç ve aşkın manevî değerler genel olarak kabul edilmek suretiyle, onun bir din olarak kabul edilmesi istenmiştir⁷⁶.

⁷⁴ Tümer-Küçük, age, s. 59, 68-69; Schimmel, age, s. 17-18.

⁷⁵ Brandon, DCR, 204-205.

⁷⁶ Brandon, DCR, 203-204.